

בראשית

(1 פרק יג - (ה) וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים: (ו) ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו: (ז) ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז ישב בארץ: (ח) ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו: (ט) הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה: (י) וישא לוט את עיניו וירא את כל כפר הירדן כי כלה משקה לפני שחת ה' את סדם ואת עמרה כגן ה' כארץ מצרים באכה צער: (יא) ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו: (יב) אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הכפר ויאהל עד סדם: (יג) ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד:

(2 פרק יד - (א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריון מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים: (ב) עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צביים צבויים ומלך בלע היא צער: (ג) כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח: (ד) שתיים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שנה מרדו: (ה) ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים: (ו) ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר: (ז) וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר: (ח) ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים צבויים ומלך בלע הוא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים: (ט) את כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריון מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה: (י) ועמק השדים בארת חמרת חמר ויגסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשאים הרה נסו: (יא) ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו: (יב) ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם: (יג) ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית אברם: (יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וילדי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן: (טו) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס וירדפם עד חובה אשר אשר משמאל לדמשק: (טז) וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם: (יז) ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהפכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך: (יח) ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון: (יט) ויברכוהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ: (כ) וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל: (כא) ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך: (כב) ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם: (כד) בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם:

(3 פרק טו

(א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד: (ב) ויאמר אברם אדני ה' מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר: (ג) ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי: (ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך: (ה) ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך: (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה: (ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה: (ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה:

(4 דברים פרק ב

(א) וַנִּפְּן וַנִּסְעֵהָ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יָם סוּף כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה' אֵלַי וַנִּסָּב אֶת הַר שְׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס (ב) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ג) רַב לָכֶם סִב אֶת הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צִפְנָה: (ד) וְאֵת הָעָם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם עֲבָרִים בְּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עִשָׂו הַיִּשְׂבִּים בְּשִׁעִיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד: (ה) אַל תִּתְּגְרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם מֵאֶרֶץ עַד מִדְּרֹךְ כֹּף רֶגֶל כִּי יִרְשָׁה לְעִשָׂו נִתְּתִי אֶת הַר שְׁעִיר: (ו) אֲכַל תִּשְׁכְּרוּ מֵאֶתֶם בִּכְסֹף וְאֲכַלְתֶּם וְגַם מִיָּם תִּכְרוּ מֵאֶתֶם בִּכְסֹף וְשִׁתִּיתֶם: (ז) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּרְכֶךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ יִדַּע לְכַתֹּב אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אֲרֻבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חִסְרָת דִּבְרִי: (ח) וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אֲחֵינוּ בְּנֵי עִשָׂו הַיִּשְׂבִּים בְּשִׁעִיר מִדְּרֹךְ הָעֶרְבָה מֵאִילַת וַמַּעְצִין גְּבֹר ס וַנִּפְּן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְּבַר מוֹאָב: (ט) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אַל תֵּצֵר אֶת מוֹאָב וְאֵל תִּתְּגֹר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֶן לָךְ מֵאֶרֶץ יִרְשָׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּתִי אֶת עַר יִרְשָׁה: (י) הָאֲמִיּוֹם לִפְנֵים יֵשְׁבוּ בָּהּ עִם גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים: (יא) רְפָאִים יִחְשְׁבוּ אִף הֵם כְּעֲנָקִים וְהַמֵּאֲבִים יִקְרָאוּ לָהֶם אֲמִיּוֹם: (יב) וּבְשִׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחֲרִים לִפְנֵים וּבְנֵי עִשָׂו יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כְּאִשֶּׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה' לָהֶם: (יג) עֲתָה קָמוּ וְעָבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זָרַד וַנַּעֲבֹר אֶת נַחַל זָרַד: (יד) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ עַד אֲשֶׁר עָבְרָנוּ אֶת נַחַל זָרַד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדּוֹר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחְנֶה כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם: (טו) וְגַם יָד ה' הִיטָה בָּם לְהַמָּם מִקֶּרֶב הַמַּחְנֶה עַד תָּמָם: (טז) וַיְהִי כְּאִשֶּׁר תָּמַם כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקֶּרֶב הָעָם: ס (יז) וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (יח) אַתָּה עֲבֹר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב אֶת עַר: (יט) וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל תֵּצֵרְם וְאֵל תִּתְּגֹר בָּם כִּי לֹא אֶתֶן מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לָךְ יִרְשָׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּתִי יִרְשָׁה: (כ) אֲרָץ רְפָאִים תִּחְשַׁב אִף הוּא רְפָאִים יֵשְׁבוּ בָּהּ לִפְנֵים וְהַעֲמָנִים יִקְרָאוּ לָהֶם זִמְזָמִים: (כא) עִם גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים וַיִּשְׁמִידוּם ה' מִפְּנֵיהֶם וַיִּירְשׁוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: (כב) כְּאִשֶּׁר עָשָׂה לִבְנֵי עִשָׂו הַיִּשְׂבִּים בְּשִׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירְשׁוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (כג) וְהָעָם הַיִּשְׂבִּים בְּחֻצְרֵים עַד עַתָּה כְּפָתוּרִים הֵיכָאִם מִכְּפָתוֹר הִשְׁמִידוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:

בראשית פרק יד – פרשנים

1 רש"י - (א) אמרפל - הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש: **(ב) ברע -** רע לשמים ורע לבריות: **ברשע -** שנתעלה ברשעו: **שנאב -** שונא אביו שבשמים: **שמאבר -** שם אבר לעוף ולקפוצ' ולמרוד בהקב"ה: **בלע -** שם העיר: (ג) הוא ים המלח - לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח.... **(ז) עין משפט הוא קדש -** על שם העתיד, שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין, והם מי מריבה... **שדה העמלקי -** עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד:

2 רד"ק - (א) ויהי בימי אמרפל - באותם הזמנים שהיו אלה המלכים כל אחד במקומו היו המלחמות האלה שהולך ומספר, וכן ויהי בימי אחשורוש, והדומים לו. ונכתב זה הספור בתורה להודיע יושר לבב אברם עם האל בוטח בו בכל לב, כי במעט אנשים רדף אחר ארבעה מלכים, להודיע כי ראוי לאדם למסור עצמו למקום סכנה להציל קרובו כמו שעשה אברהם אבינו: **(ב) הוא ים המלח -** העמק ההוא היה סמוך לים המלח, או הוא עצמו נעשה אחר כן ים, והוא הנקרא היום ים המלח והוא גבול ארץ ישראל כמו שכתוב בגבולים: **(ח) ויערכו אתם מלחמה -** אלה החמשה שיצאו ערכו אתם מלחמה כי חשבו להתחזק עליהם אולי נעזרו בעם אחר, כי לפיכך מרדו בהם, ואלה לא היו אלא ארבעה הנזכרים לפיכך חזר ואמר את כדרלעמר, כי כבר אמר אתם מה צריך לאמר עוד את כדרלעמר, אלא בא לומר כי אלה החמשה נעזרו בעם אחר ואלה לא היו אלא הארבעה שזכר ואעפ"כ נצחום כי מה' היתה כדי שיעשה אברהם שם במלחמה ההיא כמו שהבטיחו ואמר לו ואגדלה שמך. וכדי להראות לעולם צדקת אברהם ובטחונו באל בכל לב, כי הם נצחו חמשה מלכים ואעפ"כ רדף הוא אחריהם במעט עם, ועליו ועל כיוצא בו נאמר ובוטח בה' ישוגב (משלי כ"ט כ"ה) וכדי להגדיל המעשה עוד הוסיף ואמר ארבעה מלכים את החמשה:

3) ר' יוסף בכור שור - (ב) ברע, ברשע. על שהיו רעים וחטאים נקראו מלכיהם על שם רשעם....(ה) ויכנו את רפאים וגו'. כל אילו הארצות היו לאותן המלכים שמרדו, ולכך השחיתום.

4) רמב"ן - (א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער - המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מהם מלך בבל, כי כן העתיד, כדכתיב (דניאל ב לח) אנת הוא רישא די דהבא. ואולי "אלסר" שם עיר במדי או בפרס. "ועילם", בעיר ההיא המלך מלך יון, הוא המלך הראשון, ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דריוש. וכבר הזכירו זה רבותינו (ע"ז י א) רבי יוסי אומר שש שנים מלכו בעילם, ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל העולם כולו. "ומלך גוים" המלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין, רמז למלך רומי אשר המלך על עיר מקובצת מעמים רבים, כיתים ואדום ויתר גוים: וכך אמרו בבראשית רבה (מב ב) אמר רבי אבין, כשם שפתח בארבע מלכיות, כך אינו חותם אלא בארבע מלכיות וכו'. ושם עוד (מב ד, בשינוי לשון) ויהי בימי אמרפל מלך שנער, זו בבל. אריוך מלך אלסר, זו מדי, כדרלעומר מלך עילם, זו יון, ותדעל מלך גוים, זו מלכות אדום שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות העולם:

5) רבינו בחיי - (א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער... ותגיד לך הפרשה שהיה אברהם אבינו גבור ואיש מלחמה, כי ארבעה מלכים עשו מלחמה עם החמשה ונצחו הארבעה, ואברהם אבינו נצח את הארבעה והתגבר עליהם. **(ה) בא כדרלעומר.....** והאריוך הכתוב בספור המלחמה הזאת ובגבורתו הגדולה של כדרלעומר והמלכים אשר אתו, שנצחו ה' המלכים עם הגבורים הגדולים היושבים בערי המבצר ועם ההמון הגדול שלהם, כדי שיתפרסם מזה ענינו של אברהם אבינו בגבורתו הגדולה שנצח את המלכים הנוצחים, וכענין שכתוב: אחרי שובו מהכות את כדרלעומר ואת המלכים אשר אתו.

6) ספורנו - (יב) ויקחו את לוט בן אחי אברם. התאמצו לשבות את לוט מפני שהיה בן אחי אברם שידעו עשרו, והיו מצפים שיפדהו אברם בהון רב:

7) הכתב והקבלה - (ה) את רפאים. ספור המלחמה שעשו ארבעה מלכים את החמשה ושארבעה הנו את רפאים והזוזים והאימים והחור, נראים דברי מותר, אחר שלא היה בענין זה פעולה נמשכת לאברהם, והיה הספיק לומר ויצא מלך סדום ומלך וגו' ויערכו מלחמה בעמק השדים את כדרלעומר וגו', וכל שאר הספור אין בו צורך כלל, ואמר הרא"ש שבא להודיע שאלו המלכים נצחו במלחמתם את רפאים הזוזים והאימים והחור, ואלו הם אשר ניתנו לבני לוט ולבני עשו (כנראה בפ' דברים), והורה לנו שבדין ירושה באו בני לוט ובני עשו אל המקומות האלה, אחר שאברם נצחם הרי כל מה שכבשו באותה מלחמה זכה בה אברם, ועשו ולוט ירשו אותם מאברהם, לזה בא הספור מלכידת אותן העיירות.

8) רש"י הירש - (א) הרי לפנינו הסיפור ההיסטורי הראשון על מלכים ומלחמותיהם. נתבונן במציאות, המתוארת כאן - למען ניטיב להבין את תפקידו של אברהם ועמו. השיטה שהחלה עם נמרוד הקדימה להבשיל פרי. הן דור הפלגה היה בימי נעוריו של אברהם. אז מינה נמרוד את עצמו למלך. אמנם, הוא עצמו איננו קרוי מלך, אך הוא נהג בטכסיסי מלכות: "ותהי ראשית ממלכתו" וגו' (בראשית י, י). וזו היתה שיטתו: הוא ניצל לרעה את כוחות האומה - לצורך מטרותיו שלו; והוא הקריב את אושר הפרט - על מזבח הכבוד הלאומי. שיטה זו כבר היתה כאן מפותחת מאד. אין כאן תולדות האומות, אלא דברי ימי המלכים. ובכיר הירדן הקטנה שלטו

חמשה מלכים! הרי כאן ראשית המלכות. לכל עיר - מלך משלה. וכן אתה מוצא לאחר מכן בימי יהושע בן נון: שלושים ואחד מלכים בארץ ישראל הקטנה! גם מבחינה אחרת יש חשיבות למאורע הזה, וכבר העירו על כך חכמינו: בדף הראשון של ההיסטוריה המדינית נזכרו ארבע מלכויות; וכן אתה מוצא לאחר מכן - במהלך הכללי של ההיסטוריה העולמית: אף היא מתחלקת לארבע מלכויות; וסופן שייפלו בידי המלך המשיח, המנצח בעוז ה'. לפחות שני שמות של ארבע מלכויות העולם נזכרו בפרשה זו: בבל (שנער) ומדי (עילם). אמור מעתה: כבר בתקופה הקדומה ביותר היו שני אלה עורכים מסעות כיבוש לארץ ישראל וסביבותיה; וארץ ישראל נכבשה בידיהם כבר אז (עי' בראשית רבה מב, ב). אמת כללית נודעה כאן לאברהם אבינו: השפע מביא שעבוד לאומות - כלפי פנים וכלפי חוץ. לכל אומה הרי הוא אומר: אל תקרא "חרות", אלא "חרות", אין חרות פנימית וחיצונית אלא תחת שלטון החוק המוסרי (עי' לעיל ט, כז). אולם, עובדה נוספת נודעה כאן לאברהם, והיא נוגעת לעמו בייחוד. הארץ שדר בה הובטחה לעמו; והנסיין הראשון שנתנסה בו עליה היה: רעב, והנסיין השני: מלחמה! אין הארץ משפיעה בעצם טבעה - לא שגשוג טבעי ולא עצמאות מדינית. משתי הבחינות האלה הרי היא הניגוד הגמור למצרים. יבול ארצה תלוי ברחמי שמים; ומצבה המדיני גרם לה, שלא יכלה לעמוד בפני כל כובש. ארץ ישראל כשהיא לעצמה מופקרת לרעב ולתלות מדינית. ארץ ישראל היא "בטבור הארץ", היא מקום המפגש של אירופה, אסיה ואפריקה; וכל המלחמות הגדולות שזעזעו את העולם פגעו בה פגיעות קשות. ודוקא משום כך היא נבחרה. אילו זכו ישראל, היו בונים חיי קודש בארץ הזאת; כובש לא היה מעז לקרב לגבולם.... והמאורע הזה הוא אזהרה גדולה להם: השפע והמותרות הם אויבי החירות - אם אין חיסון מפני סכנתם. ישראל לא יזכו בחירות ובעצמאות בשבתם בארץ הזאת, - אלא אם כן יתמסרו לתורה בכל מאודם. ארץ עשירה, "זבת חלב ודבש", מגדלת אוכלוסין חלשים; ורק כניעה לעול התורה היא ערובה לחירות ועצמאות. חותמת השלטון של התורה טבועה על החקלאות בארץ ישראל (כלאים); וחומרה יתרה נוהגת בעבודת הכרם, המייצגת את השפע והמותרות (כלאי הכרם, איסור הנאה). אזהרה גדולה בכל מקום ובכל זמן: אין שגשוג לישראל אלא על אדמת התורה; ישראל יאבד מבחינה טבעית וחברתית, אם יפרוק מעליו את עול התורה. והיתה זו חויה גדולה לאברהם. חמשת המלכים נכנעו ועבדו את כדלעומר; בסופו של דבר מרדו בו - ואין ספק שהיו חזקים, שכן כדלעומר נאלץ לצרף בעלי ברית כדי לחזור ולהכניע אותם - והם הובסו. ועתה עלה בידי אברהם, הוא לבדו עם אנשי ביתו, להכניע בעזרת ה' את מלך המלכים! אברהם חוזר וכובש את הארץ, פשוטו כמשמעו. הוא רודף את כדלעומר, עורך מסע כמעט בכל הארץ - מחברון ועד דמשק - מגרש אותם ומשחרר את הארץ. הבטחת ה' מתגשמת לעיניו פשוטה כמשמעה: "לך אתננה". וכך רואים גם הנביאים בחזונם: ארבע מלכויות כובשות את העולם, וגם ארץ ישראל נופלת בידיהם, - אך עם ישראל יתגבר על כולם, ובעזרת ה' הוא יגבור על העולם.